

Коминарець Т. В.

СРАВНИТЕЛЬНЫЙ АНАЛИЗ В РАЗВИТИИ СОВРЕМЕННОЙ ПЕДАГОГИКИ КАК НАУКИ

Статья посвящена проблеме сравнительного анализа в развитии современных педагогических систем. Раскрыто научный аппарат проблематики, в частности понятие «сравнительная педагогика», ее объект, предмет, задачи, методологическую основу. Определены подходы к определению позиции сравнительной педагогики относительно компаративистики. Изложен алгоритм осуществления компаративистского анализа. Отдельной линией статьи проходит анализ компаративистики в глобализации образовательных процессов, становлении мирового мультикультурного образования. Сделан вывод, что компаративистский подход позволяет не только анализировать этапы развития педагогики как науки, выявить особенности каждого из них, но и определить общие черты научной реальности.

Ключевые слова: сравнительная педагогика, международное образование, глобализация, мультикультурное образование, компаративистика.

Kominarets T. V.

COMPARATIVE ANALYSIS OF THE DEVELOPMENT OF MODERN PEDAGOGY AS A SCIENCE

This article is devoted to the problem of the importance of comparative analysis of the development of modern pedagogical systems. The scientific apparatus of the problems is analyzed, in particular, the concept of «comparative pedagogy», its object, task, methodological basis. It is determined that the subject of the study of the comparative pedagogy is the development of education on the global, regional and local levels in its past, present and future. It is noted that the subject of comparative pedagogy covers all levels of education, all types of education and any other educational and purely pedagogical phenomena. The problem of the determination of the position of the comparative pedagogy in relation to comparative studies. It is noted that under the influence of comparative ideas a new perspective on science is formed, a new postmodern paradigm, within the framework of which science will appear as an example of the history of the dialogue between science and other forms the spiritual vision of the world. An implementation algorithm of comparative analysis is analyzed. A separate part of the article reflects on the analysis of Comparative Studies in the Globalization of Educational Processes, the formation world multicultural education, as the knowledge about updating the theory and the practice of education in other countries provides an opportunity, taking into account domestic traditions, to use this experience in modern conditions to modernize the educational system in Ukraine, to trace the genesis of many pedagogical theories and concepts. It is concluded that comparative approach allows not only analyze the stages of the development of pedagogy as a science, identify features each of them, but also to determine the general features of scientific reality.

Key words: comparative pedagogy, international education, globalization, multicultural education, comparativism.

УДК 371.3:811.161.2:373.3

Компаній О. В.*

СТВОРЕННЯ ПОРІВНЯЛЬНОГО ТЕКСТУ-ОПISУ МОЛОДШИМИ ШКОЛЯРАМИ НА ЗАВЕРШАЛЬНОМУ ЕТАПІ МОВНОЇ ПОЧАТКОВОЇ ОСВІТИ

У статті автор розглядає проблему розвитку мовлення школярів на завершальному етапі мовної початкової освіти, у межах якого активно вивчаються питання оволодіння різними типами мовлення, зокрема описом. Серед його різновидів недостатньо дослідженим з методичної точки зору є порівняльний текст-опис. У статті визначено сутність опису як функціонально-сміслового типу мовлення та порівняльного тексту, встановлено їх особливості. Основною методичною умовою формування вмінь створювати ці тексти є поетапна робота. На першому етапі засвоюються особливості тексту-опису як типу мовлення; на другому етапі – оволодіння практичним шляхом відмінних рис порівняльного

*© Компаній О. В.

тексту-опису та вміннями створювати його; на третьому етапі – самостійна робота з цим текстом.

Ключові слова: розвиток мовлення, типи мовлення, опис, порівняльний текст-опис, молодші школярі.

Реформування сучасної освіти передбачає перегляд змісту навчання, що відповідає потребам розвитку особистості, сприяє розкриттю її комунікативних здібностей. У зв'язку з цим у межах мовної освіти істотно підвищуються вимоги до рівня розвитку мовлення дітей, до розроблення змісту й методики навчання рідної мови, насамперед – змісту і методики розвитку монологічного мовлення, що є не тільки спеціальним об'єктом вивчення, але й основним засобом навчальної діяльності.

Останнім часом у методиці розвитку монологічного мовлення молодших школярів активно вивчаються питання оволодіння різними типами мовлення, що дозволяють повноцінно спілкуватися, оформлювати висловлювання відповідно до типу мовлення.

Проблемі вивчення різних функціонально-сміслових типів мовлення присвячено дослідження психологів і психолінгвістів Б. Баєва, Л. Виготського, П. Гальперина, М. Жинкіна, І. Синиці; лінгвістів І. Вихованця, Л. Мацько, О. Нечаєвої; методистів Л. Варзацької, М. Вашуленка, Н. Гавриш, О. Глазової, Л. Кратасюк, Т. Ладиженської, М. Львова, М. Наумчук, Л. Порядченко, В. Собко та ін. Науковцями визначено зміст роботи з кожним типом тексту, виявлено деякі особливості їх побудови учнями різних класів, намічено шляхи формування вмінь складати розповідь, опис і міркування. Однак практичні спостереження засвідчують, що деякі питання залишають відкритими. Серед них можна виділити складання порівняльних текстів-описів. Тому метою статті є описання методики створення порівняльного тексту-опису молодшими школярами на завершальному етапі мовної початкової освіти.

Опис є окремим функціонально-смісловим типом мовлення, який передбачає зображення якого-небудь явища шляхом перерахування характерних ознак. Він має низку відмінностей, що не притаманні іншим типам мовлення, – статичність, відсутність розвитку подій у часі (розповідь), відсутність причинно-наслідкових зв'язків (міркування). Основна його функція – «детально передати зображення природи, місцевості, інтер'єру, зовнішності» [10, с. 267], «словесно змалювати людину, предмет, явище» [3]. У зв'язку з цим виокремлюються різні види описів. Так, А. Загнітко [2], А. Подосіннікова [7] пропонують наукові, художні, ділові; Г. Солганик – статичні та динамічні [9]. Т. Донченко наголошує на описі предмета, тварини, рослини, місця, людини, пейзажу [1]; О. Нечаєва – натюрморту, портрету, пейзажу, інтер'єру, дії, стану природи чи людини [6]. Л. Саломатіна до цього списку додає опис трудового процесу [8], Т. Ладиженська – опис за уявою, порівняльні описи [4] тощо. Серед усього різноманіття текстів цікавим, на нашу думку, є текст порівняльного опису, оскільки робота з ним дає широкі можливості для розвитку вміння знаходити спільні та відмінні ознаки, порівнювати об'єкти різними способами. О. Лобчук відзначає, що «перший спосіб – паралельний, орієнтований на одночасне порівняння однієї ознаки в різних предметах. Другий спосіб – послідовний – передбачає опис першого предмета, потім іншого, в порівнянні з першим» [5, с. 49].

Аналіз програми початкової школи з української мови засвідчив, що ознайомлення з порівняльним описом здійснюється на завершальному етапі мовної початкової освіти. Школярі навчаються спостерігати, виявляти схожі та відмінні ознаки порівнюваних предметів, створювати порівняльні тексти-описи. Розвиток цих умінь, на нашу думку, залежить від дотримання певної поетапної роботи. На першому етапі доцільно засвоїти елементарні особливості тексту-опису як типу мовлення; на другому етапі – оволодіти побудовою порівняльного тексту; на третьому етапі – самостійно працювати з цим текстом. Продемонструємо зазначене наочно.

Опорою у створенні порівняльного тексту-опису є усвідомлення знань про опис як типу мовлення. Тому основна увага має бути звернута на формування вмінь відрізнити

опис від інших типів, формулювати в ньому тему, основну думку, підбирати заголовок, визначати структуру, застосовувати паралельний і ланцюговий міжфразовий зв'язок тощо.

Як правило, первинне знайомство з текстом-описом відбувається під час співставлення трьох текстів різних типів. Після поглибленої роботи над текстом-розповіддю необхідно навчити дітей безпомилково визначити текст-опис. Для полегшення учням пропонується скористатися прийомом «фотографування».

Прикладом використання цього прийому може слугувати таке завдання:

– Прочитайте. Визначте тип тексту. Докажіть, що це опис. Які ознаки осіннього парку описує автор? Скільки знімків нам потрібно? А чому тільки один?
Гарно в парку ранньої осені. Погода стоїть тепла. Повітря чисте і прозоре. Небо блакитне. На золотому фоні листів дуба, виділяють жовті листя клена. Від дерева до дерева тягнуться тонкі сріблясті нитки павутини. Тиша в осінньому парку. Тільки ледь чутно, як падає листя. Добре в осінньому парку!

Ефективність подальшої роботи залежить від умінь працювати з основними елементами тексту, що дають змогу правильно розуміти висловлювання, створювати його відповідно темі й основній думці, структурі тощо. З цих позиції продуктивними є завдання, що спрямовані на змістовно-композиційний аналіз тексту:

1. Прочитайте текст. Визначте тему. Придумайте заголовок.

2. Прочитайте текст. Чи можете ви уявити, як виглядає біла чапля? Що головне хотів нам розповісти автор, описуючи пташку? Прочитайте речення, в якому міститься основна думка. В якій частині тексту вона розкривається? Які ознаки білої чаплі підібрав автор, щоб розкрити основну думку?

Що за біла хмаринка ніби повисла над берегом озера? Придивися – це біла чапля. Усе в цій пташці гарне – і високі тонкі витончені ноги, і граціозно довга шия витягнута з невеликою голівкою, і, нарешті, дивовижне сніжно-біле оперення великих крил, що нагадують пачку балерини. У нашій країні це диво природи охороняється державою.

3. Потім пропонується прочитати текст і відповісти на питання: «Який заголовок більше відповідає темі тексту «Жар-птиця», «Удоди», «Несподіваність»?»

Вийшов я на лісову галявину і від несподіванки зупинився.

Над пожовклою травою літали яскраво розмальовані птиці. Грудка в них рожева. Крила з чорно-білими смужками. А на голові красується, горить в сонячних променях рудий чубчик. Ну прямо-таки казкова жар-птиця. Це були удоди.

4. Після цього, пропонуємо прочитати два тексти. Наприклад:

– *До нас на балкон кожен день прилітає синиця. Голівка в неї чорненька, щічки біленькі, грудка жовтенька. Спинка і крила зеленувато-сірі. Хвостик маленький, прямий. Очей не відведеш від цієї пташки!*

– *Це такса. У неї чорна або коричнева шорстка, висячі вуха, довге тіло, короткі і сильні лапи та довгий хвіст.*

Далі проводимо бесіду за такими питаннями: «З якого речення ви здогадалися, що розповідь буде вестися про синицю і таксу? Як називається ця частина тексту? Чим продовжуються тексти? Які слова продемонстрували опис тварин? В якій частині тексту вони розташовані? Прочитайте останню частину першого тексту. Що виражає автор у цих словах? Чи є заключна частина у другому тексті? Зробіть висновок про структуру тексту-опису».

Іншою особливістю текстів-описів є міжфразовий зв'язок *речень*. Як правило, речення

скріплюються ланцюговим ($\boxed{1} \rightarrow \boxed{2} \rightarrow \boxed{3}$) і паралельним ($\begin{matrix} \boxed{1} \\ \boxed{2} \rightarrow \boxed{3} \rightarrow \boxed{4} \end{matrix}$) типом зв'язку. Однак частіше використовується паралельний зв'язок, який передбачає зв'язок усіх речень з першим за змістом. Вони доповнюють і розкривають його. Для усвідомлення значення цих типів зв'язків у тексті та для правильного створення опису доцільно дітям

запропонувати такі завдання:

– Прочитайте. Визначте тип тексту. Дайте відповіді на запитання: Що є об'єктом опису? Чи є в цьому тексті слова, котрі зв'язують речення (займенники, синоніми)? Чи можна назвати цей зв'язок ланцюговим? Подумайте, яке речення є важливим за змістом? Прочитайте речення, які розкривають його зміст. Зробіть висновок про паралельний зв'язок.

Настала тепла ніч у лісі. Скрекоцуть нічні коники. Заливаються в кущах солов'ї. У високій траві без відпочинку кричать деркачі. Без звуку літають кажани. По краях стежки засвітилися зелені ліхтарики світлячків. Тиша. Ледь чути дзюрчать лісові струмки. Пахнуть запашисті нічні фіалки.

Потім, на прикладі іншого тексту завдання дещо ускладнюється:

– Прочитайте текст. Визначте тип тексту. З'ясуйте тип зв'язку: ланцюговий чи паралельний? Які засоби зв'язку застосовуються в тексті?

Лисиця

У лісі під ялинкою сидить лисиця. В неї руда шубка, а на шиї білий пухнастий комірець. Лапи покриті чорною шорсткою. Темний пухнастий хвіст лисиця відкинула назад. Очі карі, погляд хижий. Лисиця дуже гарна.

Різноманітність і поступовість ускладнення роботи над текстом проілюструємо такими прикладами.

– Прочитайте речення. Зберіть текст-опис. Поставте на перше місце таке речення, щоб усі інші були пов'язані з ним за змістом і розкривали його тему.

1. Ялинки густо зеленіли.

2. Берези світилися світло-золотими іскорками.

3. У лісі було тихо та нарядно.

4. Осики стояли рум'яні й тихенько тремтіли своїми круглими листами

Після ознайомлення з описом як функціонально-смысловим типом мовлення другий етап передбачає роботу з особливостями порівняльних текстів-описів і формування вмінь створювати їх. Школярам практичним шляхом необхідно пояснити, що:

1) порівнюючи два предмети, слід знайти і вказати на їх відмінності та подібності;

2) предмети (явища) порівнюються за однією якістю – форма з формою, величина з величиною, окраса з окрасою;

3) порівнювати можна різними способами: одночасно проводити порівняння однієї і тієї ж самої ознаки або по черзі – спочатку один предмет, потім другий, порівнюючи з першим.

Для реалізації цих завдань продуктивними є вправи, що допомагають спостерігати за предметами, аналізувати та описувати їх у тексті, наприклад:

1. а) Порівняйте два предмети – яблуко й апельсин.

– знайдіть однакові властивості;

– відшукайте різні ознаки.

Запишіть у перший стовпчик однакові ознаки, у другий – різні ознаки. За якими ознаками ви порівнювали?

б) Розгляньте малюнки бджоли й оси. Поясніть, чому їх можна переплутати? Які їх ознаки треба знати, щоб це не трапилося?

2. Прочитайте тексти і подумайте, за якими ознаками порівнюються тварини.

– Мураха і бджола різняться величиною. Мураха менше бджоли. Бджола більше мурашки.

– Синиця і горобець розрізняються забарвленням. У горобця спинка й крила коричневі, а у синиці – зеленувато-сірі.

– Стриж і ластівка розрізняються формою хвоста. Хвіст стрижа нагадує коротку тупу вилку, а хвіст ластівки – довгу гостру вилку.

3. Прочитайте тексти. Знайдіть порівняльний опис.

Кішки

Голова в котів кругла. На ній стирчать невеликі чуйні вуха. Очі розширюються в темряві, що допомагає їм краще бачити. Тіло в них м'яке, гнучке. Ноги короткі, але сильні. Коти високо стрибають і лазять по деревах.

Кішки

Рись – родичка нашої домашньої кішки, хоча і мало на неї схожа. І все-таки рись – кішка. Вона теж спритно лазить по деревах, бачить у темряві. Як і в домашньої кішки, у неї чудово розвинений слух.

Під час роботи над порівняльним описом особливого значення набуває усвідомлення структури, яка характеризується своїми особливостями. Для розуміння закономірностей побудови тексту такого типу ефективними є відповідні завдання:

1. Прочитайте тексти. Випишіть порівняльний опис. Визначте, за якою схемою побудований кожний текст.

– Жили дві жаби. Були вони подруги і мешкали в одній канаві. Але тільки одна з них була справжня лісова жаба – хоробра, сильна, весела, а інша – боягузка, плакса. Про неї навіть говорили, ніби вона не в лісі, а десь у міському парку народилася. Але все-таки жили вони разом.

– Восени на пнях ростуть справжні і несправжні опеньки. Несправжні опеньки – неістівні. Їх потрібно вміти відрізнити.

Шляпка опенька справжнього жовто-сіра, наче притрушена зверху меленими сухарями. Зворотна сторона капелюшка коричнева. Ніжка тонка, довга, коричнева.

Несправжній опеньок схожий на справжній, але зворотна сторона капелюшка жовтувато-зеленого кольору.

Заирни під капелюшок, і відразу побачиш, який гриб перед тобою.

1) Зачин.

2) Опис першого об'єкта.

3) Опис другого об'єкта.

4) Закінчення.

1) Зачин.

2) Опис загальних і різних ознак двох об'єктів.

3) Закінчення.

2. Розгляньте зображення стрижа та ластівки. Подумайте, який у пташок колір, розмір? Чим відрізняється в них хвіст? З чим його можна порівняти?

– Розділіться на групи. Перша група складає порівняльний текст-опис цих птахів за схемою 1. Друга група – за схемою 2.

1	Зачин
	Стриж, ластівка
	Висновок

2	Зачин
	Стриж
	Ластівка
	Висновок

3. Прочитайте порівняльний текст-опис. З яких частин він складається? Яких частин не вистачає в цьому тексті? Придумайте їх.

У снігура червона грудка, блакитно-сіра спинка, чорна оксамитова шапочка. Самка снігура пофарбована так само, тільки грудка у неї не червона, а сіра.

На останньому, третьому етапі молодші школярі практикуються в самостійному створенні порівняльного тексту-опису. Наприклад, дітям пропонується написати порівняльний опис з теми «Мешканці лісу: олень і лось»; розглянути малюнки, відповісти на питання та визначити ознаки, за якими вони будуть порівнювати (колір, форма, величина).

Отже, методична система розвитку вмінь створювати порівняльний текст-опис на завершальному етапі мовної початкової освіти реалізується на основі засвоєння знань про опис як функціонально-смысловий тип мовлення, які є опорою в побудові порівняльного тексту-опису, та ознайомлення з його особливостями й розвиток умінь складати його.

Перспективність подальшої наукової роботи вбачаємо у висвітленні шляхів удосконалення вмінь створювати порівняльні тексти-описи в початковій школі.

Література:

1. Донченко Т. К. Лінгвістичний аналіз тексту під час підготовки до переказу у 5-9 класах / Т. К. Донченко. – К. : Форум, 2002. – 175 с.
2. Загнітко А. П. Лінгвістика тексту: Теорія і практикум : наук.-навч. посіб. / А. П. Загнітко. – Донецьк : ДонНУ, 2006. – 289 с.
3. Кратасюк Л. М. Функціонально-змістові типи мовлення як виразник текстової категорії інформативності [Електронний ресурс] / Л. М. Красатюк. – Режим доступу : <http://eprints.zu.edu.ua/9347/1/48ts.pdf>.
4. Ладыженская Т. А. Система обучения сочинениям в 5-8 классах / Т. А. Ладыженская. – М. : Просвещение, 1967. – 312 с.
5. Лобчук О. Ознайомлення молодших школярів з типами текстів / О. Лобчук // Сучасна школа України. – 2012. – № 4. – С. 48–51.
6. Нечаева О. А. Типы речи и работа над ними в школе / О. А. Нечаева. – Красноярск, 1989. – 162 с.
7. Подосинникова А. Н. Вопрос об описании как функционально-смысловом типе речи [Электронный ресурс] / А. Н. Подосинникова. – Режим доступа : cyberleninka.ru/article/n/vopros-ob-opisanii-kak-funktsionalno-smyslovom-tipe-rechi-v-sovremennoy-lingvistike.
8. Саломатина Л. С. Теория и практика обучения младших школьников созданию письменных текстов различных типов (повествование, описание, рассуждение): лекции 5–8 / Л. С. Саломатина. – М. : Педагогический университет «Первое сентября», 2010. – 128 с.
9. Солганик Г. Я. Стилистика текста / Г. Я. Солганик. – М. : Высшая школа.–1997. – 256 с.
10. Трошева Т. Б. Описание / Т. Б. Трошева // Стилистический энциклопедический словарь русского языка ; под ред. М. Н. Кожинной. – 2-е изд., стереотип. – М. : Флинта: Наука, 2011. – С. 267–269.

Компаний Е. В.

СОЗДАНИЕ СРАВНИТЕЛЬНОГО ТЕКСТА-ОПИСАНИЯ МЛАДШИМИ ШКОЛЬНИКАМИ НА ЗАВЕРШАЮЩЕМ ЭТАПЕ ЯЗЫКОВОГО НАЧАЛЬНОГО ОБРАЗОВАНИЯ

В статье автор рассматривает проблему развития речи школьников на завершающем этапе языковой начального образования, в рамках которого активно изучаются вопросы овладения различными типами речи, в частности описанием. Среди разновидностей этого текста недостаточно исследованным является сравнительный текст-описание. В научной работе определена сущность описания как функционально-смыслового типа речи, а также сравнительного текста, установлено их особенности. Основным методическим условием формирования умений создавать этот текст являются поэтапная работа. На первом этапе усваиваются особенности текста-описания как типа речи; на втором этапе – овладение

практическим путем отличительных особенностей сравнительного текста-описания и умениями создавать его, на третьем этапе – самостоятельная работа с текстом.

Ключевые слова: развитие связной речи, типы речи, описание, сравнительный текст-описание, младшие школьники.

Kompaniy O. V.

COMPARATIVE TEXT-DESCRIPTION OF JUNIOR PUPILS
AT THE FINAL STAGE OF LANGUAGE PRIMARY EDUCATION

In the article the author considers the problem of development of pupils' coherent speech at the final stage of the language primary education, in which actively addresses issues of mastering various types of speech, in particular description. Among the varieties of this text, the comparative text-description is not enough investigated from a methodological point of view. The essence of the description as functional-semantic types of speech (characterized by the image of a phenomenon by listing the specific signs) and a comparative text-description (used to describe the same and the distinguishing features of the compared items) and their characteristics have defined in the article. The main methodological condition for the formation of skills to create this text is the gradual work; it is noted that in the beginning should be formed an elementary knowledge of the text-description that will help to build comparative descriptions. The first step is to digest the basic qualities of the text-descriptions as a type of speech (assuming the mastery of skills such as accurately to distinguish the description from other types of speech, formulate in it the topic, main idea, work with a heading structure, applied correctly communication and transitional phrases); the second stage involves a practical way of mastering features comparative text descriptions (characterized by object comparison, finding common and distinctive features; has a structural design that is built in two ways) and the ability to create it; the third stage deals with the independent development of the comparative text of the description.

Key words: development of coherent speech, types of speech, description, comparative text-description, junior pupils.

УДК 159.955:[37:070]

Кузьміч Т. О.*

**ВИКОРИСТАННЯ МЕДІАОСВІТНІХ МЕТОДІВ
ПІД ЧАС ФОРМУВАННЯ КРИТИЧНОГО МИСЛЕННЯ УЧНІВ**

У статті розглядаються проблеми інформаційних загроз для відкритого навчального середовища; комплекс питань, пов'язаних з інформаційною безпекою в середніх загальноосвітніх навчальних закладах. Окреслено основні проблеми навчання захисту від негативних інформаційних впливів, забезпечення інформаційно-психологічної безпеки особистості. Запропоновано методи медіаосвіти, які сприяють реалізації захисної функції критичного мислення учнів, що розраховані на практичне застосування в сучасних загальноосвітніх навчальних закладах. Схарактеризовано використання аналізу медіатекстів: контент-аналіз; сюжетний або розповідний аналіз; аналіз стереотипів; аналіз персонажів; автобіографічний (особистісний) аналіз; ідентифікаційний аналіз.

Ключові слова: інформаційно-психологічна безпека учнів, інформаційний простір, критичне мислення, медіаосвіта, медіатекст, контент-аналіз, медійний стереотип, медіакультура, маніпулятивний вплив.

У процесі соціалізації учнів важливе місце належить проблемі забезпечення інформаційно-психологічної безпеки. Формування інформаційного суспільства, проголошення свободи інформації, збільшення її обсягів, а також посилення дегуманізації суспільства викликають негативні процеси маніпулювання інформацією. Це у свою чергу посилює загрозу індивідуальній, груповій і суспільній свідомості.

*© Кузьміч Т. О.